

טז. דפנות הסוכה

עיקר הסוכה הוא הגג - הסכך, ועל שמו נקראת הסוכה. ישנן הנחיות הלכתיות מהו הסכך הכשר (מהצומח, שאינו מחובר לארץ ואינו מקבל טומאה) אך "הכל" כשר לדפנות, כולל בעלי חיים ואילנות, כפי שמנגידה המשנה:

חבילי קש חבילי עצים וחבילי זרדים, אין מסככין בהן; ואם התירן, כשרות. וכולן כשרות לדפנות. (סוכה א, ה)

נראה שאין הנחיה מיוחדת לזהות הדפנות, והעיקר הוא ליצור תיחום של השטח על מנת שהסוכה תהיה כרשות היחיד ארעית. האם יש משמעות חיובית לדפנות הסוכה? האם המחיצות מסתירות בהלכותיהן מהות רוחנית? נבחן שאלות אלו לאור היחס בין הגדרת דפנות הסוכה ודפנות רשות היחיד בשבת.

דמיון בין סוכה ושבת

בדיני דפנות הסוכה אנו מוצאים הקשרים רבים לדיני מחיצות בהגדרת רשות היחיד בשבת. הגדרת רשות היחיד בשבת נקבעת כרשותו של האדם, ומקום שרבים אינם מצויים ללכת שם. רשות היחיד האידיאלית היא ארבע מחיצות עם פתח, בדיוק כמו סוכה. בשניהם ניתן להגדיר את הרשות גם כאשר אין ארבע מחיצות שלמות, אך מתקיימים תנאים מסוימים.

אנו מוצאים במספר גמרות דמיון בין שני התחומים. הגמרא במסכת עירובין עוסקת בדין מרובה הפרוץ על העומד.

שיירא שחנתה בבקעה והקיפיה כלי בהמה - מטלטלין בתוכה, ובלבד שיהא גדר גבוה עשרה טפחים, ולא יהו פירצות יתרות על הבנין. כל פירצה שהיא כעשר אמות - מותרת, מפני שהיא כפתת, יתר מכאן - אסור. (משנה עירובין א, ח)

המשנה קובעת שמחיצה מוגדרת כמחיצה בשבת אם רובה עומדת ואינה פרוצה. גם אם מיעוטה פרוצה היא נחשבת כמחיצה. פתח מוגדר עד עשר אמות, ומעבר לכך מדובר על פרצה. הגמרא דנה לגבי מחיצה שהעומד בה שווה בדיוק לפרוץ, ומזכירה מספר ראיות:

איתמר: פרוץ כעומד: רב פפא אמר: מותר. רב הונא בריה דרב יהושע אמר: אסור. רב פפא אמר: מותר, הכי אגמריה רחמנא למשה: לא תפרוץ רובה. רב הונא בריה דרב יהושע אמר: אסור. הכי אגמריה רחמנא למשה: גדור רובה... (עירובין טו, א)

הגמרא מנסה להוכיח את הגדרת מחיצה לעניין שבת מתוך הגדרת מחיצה לגבי סוכה. נקודת ההנחה היא שגדרי המחיצות שווים בשני התחומים ולכן ניתן להוכיח מסוכה

לשבת. גמרא זו הובאה גם במסכת סוכה בדף טו, וגם בדפים שלפני כן אנו מוצאים השוואה זו:

איתמר: לחי העומד מאליו. אביי אמר: הוי לחי. רבא אמר: לא הוי לחי... תא שמע: העושה סוכתו בין האילנות, ואילנות דפנות לה - כשירה! - הכא במאי עסקין - שנטען מתחילה לכך. אי הכי, פשיטא! - מהו דתימא: ליגזור דילמא אתי לאישתמושי באילן, קא משמע לן. (טו, א)

משנה: בכל עושין לחין, אפילו בדבר שיש בו רוח חיים, ורבי מאיר אוסר. ומטמא משום גולל, ורבי מאיר מטהר. וכותבין עליו גיטי נשים, ורבי יוסי הגלילי פוסל. גמרא: תניא, רבי מאיר אומר: כל דבר שיש בו רוח חיים אין עושין אותו לא דופן לסוכה, ולא לחי למבוי, לא פסין לבריאות, ולא גולל לקבר. משום רבי יוסי הגלילי אמרו: אף אין כותבין עליו גיטי נשים. (כד, ב)

הגמרא דנה במחיצה שלא נעשתה במיוחד בשביל שבת אלא הייתה עומדת עוד לפני כן. כחלק מהדיון לגבי לחי, מובאת הוכחה מדין עשיית סוכה בין האילנות. בהמשך הגמרא מובאת משנה העוסקת בחומר שממנו עשויה המחיצה או הלחי. הגמרא אומרת שהדופן יכולה להיות דבר שאין בו רוח חיים ורבי מאיר חולק על כך. הגמרא מביאה ברייתא שמשווה את דברי רבי מאיר בעניין זה לדין דופן בסוכה?

מספר ראשונים למדו הלכות מתחום אחד לתחום שני, לאור העיקרון שיש דמיון בסיסי ביניהם. בדרך זו מובא בשם הרשב"א:

וכתב הרשב"א בתשובה דאפילו ברשות הרבים מהניא האי מחיצה. דמחיצת בני אדם מחיצה גמורה היא, מדאמרינן שם גבי סוכה עושה אדם את חבירו דופן: (בית יוסף סימן שסב)

מה בין סוכה ושבת

במספר מקורות אנו מוצאים כי ההשוואה בין דפנות שבת וסוכה אינה מלאה וקיימות הבחנות הלכתיות בין דיני סוכה ודיני עירוב בשבת. הגמרא במסכת סוכה עוסקת בהלכה הקובעת שניתן לבנות סוכה בעזרת שתי דפנות ועוד טפח (גמרא סוכה ו, ב). הלכה זו לא נאמרה לגבי רשויות שבת, ובעקבות כך הגמרא עוסקת בשאלה מה דין רשות שבת בחול המועד סוכות:

אמר רבא: וכן לשבת. מגו דהויא דופן לענין סוכה - הויא דופן לענין שבת. (ז, א)

1. לחי – עמוד בגובה של עשרה טפחים המשמש לתיקון מבואות כך שיהיה מותר לטלטל חפצים בתוך המבוי בשבת.
2. ניתן להשוות את מחלוקת התנאים בגמרא שבת דף ו, א ומחלוקת התנאים בגמרא שבת ו, ב. כמו כן בסוגיות הירושלמי בעירובין ח, ח ובסוכה א, י.

רבא קובע שהואיל והסוכה כשרה, המחיצות מועילות גם לצורך הגדרת השטח כרשות היחיד. אביי מקשה לאור ברייתות המזכירות רק את דין פרוץ מרובה על העומד כהבדל בין הלכות סוכה ושבת, ולשיטתו לא אומרים שמתוך שהמחיצות מועילות לענין סוכה הן נחשבות גם בהלכות שבת.

בנושא זה, הגדרת שתי מחיצות ושלישית באורך טפח כדופן, דיני סוכה הם לקולא יחסית להלכות שבת. לעומת זאת מצאנו מספר הלכות בהן מחמירים בדיני סוכה ומקלים בדיני שבת, כמו בדין צורת הפתח (שני עמודים וחוט המקשר ביניהם ללא מחיצה). בהלכות שבת ניתן להגדיר דופן על ידי צורת הפתח, גם אם פיזית לא קיימת דופן המונעת כניסה.

ההבדל בין הלכות מחיצות הסוכה ומחיצות שבת מבואר לאור דין נוסף הייחודי לסוכה - גוד אסיק מחיצתא (תרגום מילולי - משוך והורד את המחיצה):

היתה גבוהה מעשרים אמה, ובנה בה עמוד שהוא גבוה עשרה טפחים, ויש בו הכשר סוכה: סבר אביי למימר גוד אסיק מחיצתא, א"ל רבא, בעינן מחיצות הניכרות וליכא. (סוכה ד, ב)

סוכה הגבוהה מעשרים אמה פסולה. במקרה זה הניח את העמוד לידה ובראשו יש גודל של סוכה כשרה, כאשר גובה הסכך יחסית לעמוד הוא פחות מעשרים אמה:

של עמוד שמבחוץ סביב הגביהם עשרה סביבות ראשו, והרי יש בהן גובה י' וחשובה סוכה על ראשו, ודופני העמוד דופנותיה על ידי גוד אסיק, וסכך של מעלה כשר לה דאינו למעלה מכ' מראש העמוד. (רש"י ד"ה גוד אסיק)

אביי סובר שסוכה זו כשרה ורואים את הדפנות כממשיכות את העמוד למרות שאינן נוגעות בו. רבא סובר שבמקרה זה הסוכה פסולה הואיל ודפנות הסוכה אינן ניכרות.

בניגוד לרשויות שבת שם אין צורך במחיצות ניכרות, בהלכות סוכה יש הלכה מיוחדת הדורשת שהאדם יחוש ויראה את הדפנות. בדרך זו מסביר הר"ן מדוע צורת הפתח מועילה בשבת אך לא בסוכה: "אף על פי שמתיר לשבת ולכלאים, דמחמירינן בהא בסוכה משבת כשם שהחמירו בה לענין עמוד גבוה י' דבעינן מחיצות הניכרות... אף על גב דלא אמרינן הכי לענין שבת" (דף ב, ב בדפי הרי"ף).

הסבר דומה כותבים תוספות לגבי ההלכה שמחיצה שחלקה מתחת לאדמה (חריץ) וחלקה מעל האדמה וביחד משלימים לגובה עשרה טפחים, כשרה בשבת ופסולה לסוכה: "דלא דמי רשות שבת שהוא למנוע רגל רבים לסוכה דבעינן מחיצות סמוכות לסכך" (ד, ב ד"ה פחות).

מה משמעות הבדל זה שבין סוכה ושבת? נראה שמטרת המחיצות בשבת קשורה להגדרת רשות היחיד. רשות היחיד בשבת היא אזור שבו הרבים אינם מצויים ואינם הולכים. הגדרת מחיצה לענין שבת הכוונה לגדר פיזית המונעת הליכה של הציבור. אין צורך בהגדרה

הלכתית חיובית מהי המחיצה, אלא מדובר על מחיצה במציאות. לעומת זאת בסוכה יש צורך להגדיר את המקום כבית וכמחסה כדברי הפסוק: "וְסִכָּה תִּהְיֶה לְצִלַּי יוֹמָם מִחֶרֶב וּלְמַחְסָה וּלְמַסְתָּוֶר מִזֶּרֶם וּמִמְּטָר" (ישעיהו ד, ו). בדרך זו הסביר הרב סולובייצ'יק:

שהתוס' מחדשים שקיים חלוק בין מחיצות השבת לבין מחיצות הסוכה. במחיצות השבת אין צורך שתהיה חפצא של מחיצה אחת... דין העשרה במחיצת השבת אנו דין בחפצא של המחיצות, אלא בחפצא של מקום המוקף במחיצות. לפיכך, כשהמקום מבפנים מוקף בגובה י' על ידי מחיצות רבות קטנות הריהו רשות היחיד, אע"פ שכל המחיצות הקטנות המקיפות רחוקות הן זו מזו ואינן מהוות חפצא דמחיצה אחת בתוך שלושה טפחים. מאידך בסוכה הוכשר הסכך רק על ידי מחיצה שיש בה שיעור עשרה בעצם החפצא של מחיצה... היוצא מזה דשאני שיעור גובה העשרה בשבת מבסוכה. בשבת נאמר השעור לענין היקף מקום. אבל בסוכה השעור נאמר בחפצא של המחיצה. (שיעורים על מסכת סוכה ד, ב)

בהלכות שבת מטרת המחיצות היא ליצור רשות בה הרבים אינם עוברים. לכן אין זה משנה אם יש מחיצה בפועל, אלא מציאות בה הרבים לא ייכנסו וילכו בשטח זה. לכן גם מחיצה שחלקה חריץ וחלקה מעל הקרקע וביחד יוצרים גובה של עשרה טפחים נחשבת כמחיצה. לעומת זאת, בסוכה יש צורך במחיצה המגנה ויוצרת רצף כעין בית ארעי עד הסכך. אמנם אין חשיבות לחומר הדופן, אבל יש חובה שתהיה דופן ממשית היוצרת כעין בית.

גוד אסיק מחיצתא

עקרון למדני זה בא לידי ביטוי בסוגיה נוספת. הרמב"ם פוסק להלכה שניתן להשתמש באיסורי הנאה כדופן לענין שבת:

בכל עושין לחיים אפילו בדבר שיש בו רוח חיים ואפילו באיסורי הנאה, עבודה זרה עצמה או אשרה שעשה אותה לחי כשר שהלחי עוביו כל שהוא, גובה הלחי אין פחות מעשרה טפחים רחבו ועביו כל שהוא. (הלכות שבת יז, ב)

אין חובה בעובי של לחי, אלא בקיום של לחי כלשהו בגובה הניכר לעין של עשרה טפחים. החשיבות היא בהיכר של הלחי ולא בגוף ובחומר שממנו הלחי עשויה. מדוע? ר' חיים מבריסק (חידושים על הרמב"ם, הלכות שבת שם) הסביר הלכה זו לאור העקרונות שראינו בפסקה הקודמת. לענין רשויות שבת חשיבות המחיצה היא לא מצד גופן, אלא בעובדה שהמקום מוקף במחיצה. לכן "אם מצאנו גובה עשרה שמוקף מחיצות בכל העשרה שבו, לא אכפת לנו כלל בעצם המחיצות אם הן מחזיקות עשרה אם לא".

עקרון זה נכון רק לדיני שבת, ולכן מסביר ר' חיים מבריסק שהמונח 'גוד אסיק מחיצתא' נאמר רק בהלכות סוכה ולא בהלכות שבת. בהלכות שבת רשות היחיד נחשבת עד הרקיע, אבל בסוכה יש צורך במחיצות ממש, ולכן יש צורך בכך שהן יהיו נראות כמחוברות לסכך:

אלא דבזה חלוק סוכה משבת, דבסוכה לא מהניא כלל הא דהמחיצות התחתונות גודרות את המקום עד לרקיע, כי אם דבעינן דפנות ממש במקומה, וצריכינן לזה דוקא לההילכתא דגוד אסיק, דחשבינן להו לעצם המחיצות כאלו הן עולות למעלה, אבל בלא זה דחשבינן לעצם המחיצות כאלו הן עולות למעלה, כי אם דהמחיצות שלמטה גודרות את המקום שלמעלה, זה לא מהניא רק לדין רשות היחיד ולא לדין דפנות דסוכה. והכי מוכרח, דהרי בהלכות שבת לא הוזכר כלל ברמב"ם הך דינא דגוד אסיק מחיצתא, ורק בסוכה הוא שכתב להך טעמא דגוד אסיק מחיצתא, אלא ודאי ש"מ דלענין דין רשות היחיד בשבת לא צריכינן כלל לטעמא דגוד אסיק, ורק בסוכה הוא דצריכינן להך דינא.

כפי שצורת הפתח לא מועילה בהלכות סוכה, כך התחדש דין בסוכה הנקרא 'גוד אסיק מחיצתא'. יש צורך בדופן ממשית המתחברת לסכך ורואים אותה כיחידה אחת של כותל הבית. בהלכות שבת מטרת המחיצות היא שרגל הרבים לא תהיה מצויה בשטח, דבר המתקיים גם בצורת הפתח או בדבר היוצר היכר. השלכה הלכתית נוספת לשאלה זו היא שימוש באיסורי הנאה כדפנות; בשבת אין צורך בממשות של דפנות ולכן הדבר מותר, מה שאין כן בסוכה.

בין חיבוק למחיצה

מנין נובע ההבדל בין סוכה ושבת - מדוע בסוכה יש צורך במחיצות הניכרות ובדפנות ממשיות? התנאים נחלקו כמה דפנות נדרשות בסוכה; האם שלוש דפנות ורביעית בגודל טפח, או שתיים ועוד טפח. לגישת רבי שמעון הדורש שלוש וקצת דפנות נראה שסוכה צריכה להיות בית ממשי המשמשת כמסתור והגנה לאדם (כדברי הפסוק בישעיהו וכדברי הגמרא ו, ב). ברם, לדעת תנא קמא, שנפסקה הלכה כמותו, מדוע מספיקות שתיים ומשהו דפנות, הרי צורת הפתח לא מועילה הואיל ויש צורך במחיצה ממשית?

נראה שמשמעות דפנות הסוכה הן לאו דווקא הגנה ממשית אלא יצירת בית ארעי רוחני. כפי שעסקנו בפרקים הקודמים³, הסוכה מסמלת את השגחת הקב"ה עלינו בכל שנה ושנה. האר"י הסביר שהקב"ה מגן עלינו בסוכה בדרך ייחודית:

נודע זה שאמרו רז"ל, כי עיקר הסוכה הם ב' דפנות כהלכתן, וג' אפילו טפח, והוא ענין חיבוק הזרוע הנ"ל, והוא, כשהאדם מחבק את אשתו, הנה היא עומדת פנים בפנים, ואז מתחבקת בזרועו. והנה בזרוע יש ג' פרקים... וזהו שתיים כהלכתן, ושלישית אפילו טפח. (פרי עץ חיים, שער חג הסוכות ד')

בחג הסוכות אנו זוכים לחיבוק ממשי אך כביכול וירטואלי. החיבוק הוא לא הגנה פיסית כנגד סערות ואויבים אלא הגנה רוחנית שהקב"ה מחבק אותנו ושומר עלינו. הסוכה מסמלת

3. ראו לעיל בפרקים יג; טו.

את השגחת הקב"ה ויש צורך לחוש את השראת השכינה בצורה ממשית ולכן צריך מחיצות ממש (חפצא של מחיצה בשפה ה'בריסקאית'). אין צורך בעיטוף מלא אלא בעיטוף של רוב כיווני השמים.

בלשון הזוהר, הסוכה יוצרת 'צילא דמיהמנותא', צל האמונה (ג, קג, א). הסכך יוצר לנו בית ארעי שמבטא את ההשגחה, ובנוסף הדפנות עוטפות אותנו ונוסכות בנו את תחושת הקירוב⁴. סוכות הוא המשך לימי הדין, ולאחר שעמדנו לפני הקב"ה פנים בפנים, אנו באים ויושבים בצילו בימים אלו. כעין אוהל של ילדים המרגישים מוגנים מפני העולם הסובב אותם:

כך נוצרים גבולות הקדושה - הרעש מאיים מבחוץ ומתגודד על הדפנות, אך איננו חודר פנימה. הדפנות ממלאות לפיכך פונקציה כפולה: מחד, הן יוצרות תחושה של התכרבלות בחוץ עצמו, בהוויה עצמה. הן צריכות להתקיים, אלמלא כן יחשו בני האדם כנבלעים במרחבים חסרי הגנה. רפיפותן מכוננת תחושה שבה אנו מתמזגים בטבע עצמו אך לא נמחקים בו - אנו נמצאים בו כביתנו המוכר והאינטימי. מאידך, הדפנות מבדילות את הסוכה מהחוץ הרעשני שאיננו חודר למעגל הקדושה. הבדל זו נוצרת דווקא מכוחו של הניגוד... (הרב שג"ר, חיבוק הסוכה, בתוך בצל האמונה עמוד 92)

יש צורך בדפנות פיזיות, חפצא של מחיצה, אך מצד שני הסוכה חייבת להיות ארעית ונושמת. בדרך זו האדם מרגיש שהוא עטוף ונמצא בתוך בית, אך ארעיות המקום מובילה לחוויה של קשר ותלות בקב"ה.

אחרית דבר

עיקר הסוכה הוא הסכך, ומצאנו דיונים רבים בהלכות סוכה הנוגעים לכשרותו. במקביל, יש משמעות לדפנות הסוכה אשר יוצרות את היקף הסוכה המאפשר את קיומה. דפנות הסוכה דומות בבסיסן למחיצות רשות היחיד בשבת, ומצאנו מספר הקבלות ולימודים הלכתיים בין שני תחומים אלו.

למרות הקשרים ההלכתיים בין שבת וסוכה, קיים הבדל עקרוני ביניהם. דבר זה בא לידי ביטוי בשלושה היבטים הלכתיים:

• צורך במחיצות ניכרות בסוכה, מה שאין בשבת.

• היתר צורת הפתח בשבת, מה שאין כן בסוכה.

• מושג הנקרא 'גוד אסיק מחיצתא' ששייך רק בסוכה ולא מוזכר בשבת.

בסוכה יש צורך בדפנות ממשיות מבחינה אובייקטיבית וגם מבחינת תחושת האדם. לעומת זאת בשבת מטרת המחיצות היא למנוע את מעבר הרבים, ואין צורך במחיצה עצמה

4. ראו בדברי הרב שג"ר - 'חיבוק הסוכה', בתוך בצל האמונה עמודים 87-96.

אלא בתוצאה שהציבור לא ילך במקום זה. לכן מותר להשתמש באיסורי הנאה כמחיצה לרשות היחיד, אך היא אינה כשרה כדופן לסוכה.

הבחנה זו אינה למדנית גרידא אלא מבטאת את משמעות הסוכה. הסוכה היא מקום בו אנו חווים את השגחת הקב"ה עלינו כפי שהיה במדבר. הדפנות עוטפות אותנו ומהוות כעין חיבוק בו הקב"ה פונה אלינו ושוכן בקרבנו. המחיצה היא ממשית אך ארעית, ויוצרת מקום בו קיימת הגנה רוחנית אך במעטפת ארעית. בדרך זו אנו חווים את צלו של הקב"ה, זוכרים את שמירתו עלינו ואת היותו מחיה את העולם כולו.

